

Гендер тенглигини таъминлаш ва қамоқхоналардаги аёллар ва қизларнинг ҳуқуқларини кенгайтириш

кат. ўқитувчи **Яхъева Дилфуза Багдадовна**

кат. ўқит. **Абдуганиева Гулзодахон Каримуллаевна**

Тошкент тўқимачилик ва енгил саноати институти

Аннотация. Ушбу мақолада қамоқхоналардаги аёллар ва қизларнинг гендер тенглигини таъминлаш, ҳуқуқ ва имкониятларини кенгайтириш зарурати баён этилган. Инклюзив ва адаптив таълим, бу маҳкум аёллар ва қизларни касбийлаштириш ва келажакдаги тўлиқ ҳуқуқли университет сифатида касбий ривожланишнинг ўз векторини шакллантириш жараёнларига жалб қилишни ўз ичига олади.

Калит сўзи: гендер тенглигини, хотин-қизларнинг ўрни, куратор, виртуал ўқув жараёни, тарбиячи

Замонавий Ўзбекистонда хотин-қизларнинг ўрни уларнинг жамият ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳаётининг барча жабҳаларида, давлат органлари ва жамоат ташкилотлари фаолиятидаги фаол иштирокида, ёш авлод тарбияси, саломатлигини мустаҳкамлашга қўшган ҳиссасидадир. БМТ Бош Ассамблеяси томонидан ишлаб чиқилган 2030 йилгача Барқарор ривожланиш дастури – “2022-2026 йилларда мамлакатимиз иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳаётининг барча жабҳаларида хотин-қизларнинг фаоллигини ошириш бўйича Миллий дастур” мамлакатимизда хотин-қизларни қўллаб-қувватлашда кучли туртки бўлди.

Уларнинг илмий салоҳиятини ошириш, хотин-қизларнинг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий фаоллигини ошириш, жамиятдаги роли ва давлат бошқарувидаги иштирокини кучайтириш, бугунги кунда хотин-қизлар бандлигини таъминлаш, меҳнат бозорида камситишларга барҳам бериш, иш ҳақи тенглиги бутун дунёда долзарб муаммолардан бири ҳисобланади.

Пандемия умуман аёллар бандлигига салбий таъсир кўрсатди.

Афсуски, аёлларни иш билан таъминлаш масаласи ҳамон долзарблигича қолмоқда. ХМТ ҳисоботида кўра, иш топмоқчи бўлган, лекин иш топа олмаган аёллар сони иш қидираётган эркаклар сонидан 4,5 фоизга кўп.

Ушбу гендер фарқи йигирма йил давомида (2005-2022) деярли ўзгармади. Агар бу кўрсаткични солиштирадиган бўлсак, ривожланаётган мамлакатларда иш топа олмайдиган аёллар улуши 24,9 фоизга, худди шу тоифадаги эркакларда эса 16,6 фоизни ташкил этади, бу ҳам юқори кўрсаткичдир, лекин ўртадаги кўрсаткичларга нисбатан анча паст. Республикамиздаги аёллар.

ХМТ ҳисоб-китобларига кўра, 2022-йилда меҳнатга лаёқатли ёшдаги эркакларнинг меҳнат бозоридаги иштироки даражаси 71,9 фоизни, аёлларники 46,6 фоизни ташкил этган. Умуман олганда, аёллар эркакларникига қараганда 1,5% камроқ фаоллашган.

2019-йилдан бошлаб жинси бўйича камситишларга йўл қўйилмаслиги тўғрисидаги меъёрларга риоя этилишини таъминлаш бўйича миллий ҳуқуқий механизмлар жорий этилмоқда.

Ўзбекистонда 2030-йилгача бўлган гендер тенглигини таъминлаш стратегияси ҳаётга татбиқ этилиб, у қарорлар қабул қилиш ва ижро этишнинг барча соҳалари ва даражаларида аёллар ва эркаклар ўртасидаги тенглик тамойилини жорий этишга комплекс ёндашувни назарда тутди. аёлларга нисбатан зўравонлик ва зўравонлик ҳолатларининг олдини олиш. Эҳтиёжмандлар рўйхатига киритилган аёлларга ижтимоий ёрдам кўрсатишни кучайтириш мақсадида хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш давлат мақсадли жамғармаси ташкил этилди.

Хотин-қизларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, саломатлигини муҳофаза қилиш, уларни ўқитиш ва тадбиркорлигини ривожлантириш, ипотека кредитлари бўйича дастлабки тўловларни тўлаш, ижтимоий уй-жой сотиб олиш ва бошқаларга доир чора-тадбирлар амалга оширилди.

Халқаро меҳнат ташкилотининг “Аёлларга нисбатан камситишнинг барча шаклларида барҳам бериш тўғрисида”ги конвенцияси ратификация қилинди.

Ҳозирги вақтда аёлнинг роли оилани яратиш, кейинчалик болаларни тарбиялаш ва уларга ғамхўрлик қилишдир, деб ишонилади.

Агар қиз мактабни тугатиб, таълим тўғрисидаги гувоҳномани олгач, олий маълумотга эга бўлиш учун ўқишни давом эттирмоқчи бўлса, у ҳолда унинг уринишлари яқин қариндошлари томонидан олий маълумот энг муҳим нарса эмаслигига қатъий ишонч билан кучли қаршиликка дуч келиши мумкин. Қизлар ҳаётида бундан ташқари, қиз учун таълим олиш қиммат завқдир, чунки ўқиш нафақат контракт харажатлари, балки агар қиз ўз яшаш жойидан ташқарида таълим олишни хоҳласа, яшаш харажатлари билан бирга келади. Устуворликни аниқлаш керак: ёки қиз яхши сеп қилиш керак ёки бу пулни сеп олишга сарфлаш керак.

Натижада никоҳга устувор аҳамият берилади. Қолаверса, қиз бола қанчалик тез оила курса, фарзандларини тарбиялаш ва тарбиялашга улгуриши ҳам тўғри ҳисобланади. Эркак ва аёлнинг оила ва жамиятдаги ўрни ҳақидаги стереотиплар халқимиз онгида чуқур илдиз отган.

Оиланинг асосий боқувчиси ва "нон боқувчиси" эркак бўлиши керак, деб ишонилади, шунинг учун агар келажакда бундай қийинчилик билан олинган диплом "чанг тўплайди" бўлса, нега қизларни ўқитишга вақт ва пулни беҳуда сарфлаш керак деган савол туғилади.

Аммо замон ўзгармоқда, аёллар бажара оладиган ва қила оладиган кўплаб талабга эга бўлган касблар пайдо бўлмоқда ва бу иш вазифаларини бажариш эрталабдан кечгача аёлларнинг иш жойида бўлишини талаб қилмайди. Илмий-техника тараққиётининг ривожланиши аёлнинг масофадан туриб бажариши ва шу билан бирга оилавий мажбуриятларни бажариши мумкин бўлган касбларнинг пайдо бўлишига олиб келди.

Давлатимиз эса ёрдамни аямайди, бу бизни жуда руҳлантиради. Айниқса, қувонарлиси шундаки, Ўзбекистонда олий ўқув юртларига ўқишга кирадиган қизлар учун 4 фоизлик бюджет квотаси жорий этилган бўлиб, 2022-йилдан бошлаб давлат томонидан таълим контрактларини тўлаш учун 7 йил муддатга фоизсиз таълим кредитлари ажратилмоқда.

Олий ўқув юртлари ва техникум ва коллежларда таҳсил олаётган аёллар, ўз бизнесингизни бошлаш учун турли имтиёзлар тақдим этилади.

2021-2022 ўқув йилида 2 минг нафар қиз олий таълим муассасаларига махсус грант асосида ўқишга қабул қилинди. Натижада, олий ўқув юртларига қабул қилинган талабаларнинг 60 фоизини аёллар ташкил этди.

Давлатимиз ўз саъй-ҳаракатларини хотин-қизлар тарбиясига йўналтирар экан, хотин-қизларнинг жамият ва давлат учун салоҳиятини юксалтириш муҳимлигини тасдиқламоқда аммо, шу билан бирга, оиладаги оғир молиявий муаммолар, қонуннинг оддий ҳақиқатларини тушунмаслик туфайли чегарани кесиб ўтиб, қонунга хилоф ҳаракатларга йўл қўйган аёллар ва қизларни ҳам тилга олмаслик мумкин эмас.

Жиноий ҳуқуқбузарлик содир этганлиги сабабли, ушбу қизлар ва аёллар ҳозирда озодликдан маҳрум қилиш жойларида жазони ўтамоқда.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг маълумотларига кўра, 2022-йилнинг январ-июн ойлари давомида жиноят содир этган аёлларнинг умумий сони 4752 нафарни ташкил этди.

Бу рақамлар кўрқинчли аёл маҳкумлар ўша ёшдаги эркак маҳкумлар каби таълим олиш ҳуқуқига эга. Таълим соҳасида аёллар ва қизларнинг гендер билан боғлиқ ўзига хос эҳтиёжларини ҳисобга оладиган мувозанатли ва кенг қамровли имкониятларни тақлиф қилиш керак.

Биз уларни қамоқдаги аёллар жамиятидан чиқара олмаймиз, улар жамиятнинг бир қисми ва эртами-кечми жазони ўтаб бўлгач, қайтиб келиб унинг тўлиқ аъзоси бўлишлари керак. Афсуски, уларнинг кўпчилиги жазо муддатини ўтаб бўлгач, жамиятдан четланган кишиларга айланади. Уларни ишга олишни истамайдилар, улар билан мулоқот қилишдан қўрқишади. Оқибатда улар яна бир жиноятга қўл уриб, яна қамоққа тушишдан ёки ҳаётларини қашшоқлик ва касаллик билан яқунлашдан бошқа чораси қолмайди. Балки уларга тўғри йўлга қайтиш учун имконият беришимиз керакдир.

Бунинг учун нима қилиш керак? Гендерга сезгир қамоқхоналар салбий муҳитга фаол ҳисса қўшади. Кўп аёлларни қамоққа олиб борадиган йўллар кўпинча ҳиссий ва

жисмоний зўравонлик тарихи билан боғлиқлигини тушунишингиз керак. Шу сабабли, кейинги зўравонлик мумкин бўлган муҳитни яратишга фаол равишда йўл қўймаслик керак.

Сўнгги ўн йил ичида дунёнинг кўплаб жойларида қамоқхона ишига гендер нуқтаи назарини интеграция қилиш учун муҳим қадамлар қўйилди. Бирок, ҳали ҳам яхшиланиши мумкин бўлган кўплаб вазиятлар ва ёндашувлар мавжуд.

Биз, биринчи навбатда, озодликдан маҳрум қилиш жойларида текин ҳолда олий маълумотга эга бўла олмаган ёки маълум объектив сабабларга кўра ўқишини тўхтатиб қўйган қизлар ва аёлларга олий масофавий таълим олиш имкониятини яратишни зарур, деб ҳисоблаймиз. Таълим олиши ёки ўқишни давом эттириши мумкин бўлган шахслар рўйхатига оғир бўлмаган жиноятлар учун жазо муддатини ўтаётган қизларнинг ёши ва олий маълумот олиш истаги ҳам ҳисобга олинсин. Кириш имтиҳонини топширишдан олдин қизлар қизнинг маънавий-психологик ҳолатини аниқлай оладиган психолог иштирокида суҳбатдан ўтиши ва якуний ҳукмдан сўнг қизнинг университетга ўқишга кириши учун онлайн йўлланма олиниши керак. Университетда таълим фанлар бўйича аъло баҳолар ва намунали хулқ-атворга эга бўлган тақдирда грант олиш ҳуқуқи билан тўлов-контракт асосида амалга оширилиши керак. Шартнома қамоқхонада ишлашдан олинган пул ҳисобидан тўланади ва баъзи бир алоҳида ҳолларда, агар яқин қариндошлари унга кафолат берса, қиз таълим грантини олиши мумкин.

Қамоқхоналардаги маҳкумлар учун вақт ва компьютерлардан фойдаланиш бўйича маълум чекловлар мавжуд бўлганлиги сабабли, уларга ўқиш ва таълим мақсадларида компьютердан фойдаланиш имкониятини бериш керак бўлади. Булар улар учун ишдан бўш вақтларида ўқишлари ва ўқув дискларини тинглашлари ҳамда университет ўқитувчиларидан фанлар бўйича топшириқлар олишлари мумкин бўлган маълум майдон ажратилиши керак. Маҳкум аёлларни ўқитишни истаган университетлар ўқиш учун зарур материалларни университет билан таъминлаши учун шартнома тузишлари керак. Маҳкум қизларга дарс берадиган ўқитувчиларга эса вақт бўйича маош тўланиши керак.

Маҳкум талабаларни қамраб олиш жараёнларини кадрлар билан таъминлаш учун янги педагогик малакалар яратилиши керак: (Тарбиячи ва куратор). *Куратор* (колониянинг тарбия бўлими ходими) олий ўқув юртларининг электрон таълим ресурслари ва маҳкум талабалар ўртасида воситачи ҳисобланади. У таълим жараёнини электрон ташувчида (Жиноят-ижроия кодексида колониядаги маҳкумлар учун интернет тармоғига кириш тақиқланганлиги муносабати билан) мослаштиради. *Тарбиячи* (ахлоқ тузатиш муассасасининг ишлаб чиқариш бўлими ходими) маҳкум ўқувчиларнинг ишлаб чиқариш амалиёти бўйича мураббий ҳисобланади. У университетларнинг виртуал ахборот муҳити воситаларини электрон оммавий ахборот воситаларида онлайн тарзда мослаштиради, шунингдек, колониядаги маҳкумларни меҳнатга мослаштириш марказлари ишлаб чиқариш майдонларида бевосита маҳкумларни ишлаб чиқариш ўқитишни назорат қилади. Виртуал ўқув жараёни ишлаб чиқариш технологиялари асосида ишлаб чиқаришга киритилган. Инклюзивлик маркази, виртуал-реал режимда ишлаб чиқариш технологияларини ўрганади ва касбий малаканинг турли даражалари ва турларини "синаб кўради".

Тузатиш йўлидан бора оладиган маҳкум қизни тарбиялаш орқали биз жамиятга қамоқдан чиққандан кейин ҳукмга дучор бўлмайдиган, балки яхши ва муносиб ҳаёт кечириш имкониятини берамиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022-йил 28-январдаги “2022–2026-йилларда Янги Ўзбекистонни ривожлантириш стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021-йил 28-апрелдаги “2021-йилда янги иш ўринлари ташкил этиш ва аҳоли бандлигига кўмаклашиш Давлат дастури тўғрисида”ги ПҚ-5094-сон қарори.
3. [хттпс://стат.уз/ру/](https://stat.uz/ru/) - Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги.
4. [хттпс://ифмр.уз/публикации/артиклес-анд-абстрактс/лабор2](https://ifmr.uz/публикации/артиклес-анд-абстрактс/лабор2) - Ўзбекистон Республикаси меҳнат бозорининг ҳудудий индекси.